

Article Info	RESEARCH ARTICLE	ARAŞTIRMA MAKALESİ	 KENT AKADEMİSİ
Title of Article	An Assessment on Aghtamar Church's Renovation Work Since 2005		
Corresponding Author	Dr. Şahabettin ÖZTÜRK Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, Tuşba/Van sahozturk13@gmail.com		
Submission Date Admission Date	01/07/2019 / 10/12/2019		
Author / Authors	Dr. Şahabettin ÖZTÜRK	ORCID: 1000-001-6979-3342	
How to Cite	ÖZTÜRK, Ş., (2019). An Assessment on Aghtamar Church's Renovation Work Since 2005 , Kent Akademisi, Volume, 12 (40), Issue 4, Pages 860-874.		

Akdamar Kilisesi 2005 ve Sonrası Onarım Çalışmaları Hakkında Bir Değerlendirme

Dr. Şahabettin ÖZTÜRK¹

ABSTRACT:

Lake Van and surroundings have milder temperate conditions in the geographical circumstances of Eastern Anatolia Region where continental climate prevails. Main building of the church that consists of various building parts had been built between years of 915-921 by Gagig 1st the Vaspurakan King. Since 1882 the church was converted into a monastery while a courtyard, a two-storey student dormitory, a cistern, a clergy school and services building was been built as outhouses at the south of the church.

As a resulting impact of the unfavourable occurrences during the first quarter of the XX. Century, residents abandoned the island. Monastery buildings that were not used until 2005 fallen into ruin crumbling by negative natural impacts from then on. Flat roof covering system of the south outhouse parts crumbled entirely and big part of the outer walls and interior fallen down partially. Within the scope of renovation and conservation works, Aghtamar Church's scouring, scientific excavation, restoration, conservation, land use planning and landscape project application works have been fulfilled and completed by Ministry of Culture and Van Governorship between 2005 and 2009.

Land Use Planning Project is prepared and applied in order to provide Aghtamar Island's sea transportation and pedestrian visitor relations between north and south of the historical church, forming recreation and visiting routes for the building parts. Aghtamar Island's general geographical structure is formed by sloping topographical area over natural rocks. Land Use Project includes pedestrian access, north-south toll booths and gates, guard booth, men's and women's restrooms, indoor lounge areas, cafeteria and gift shops. Without a doubt, Aghtamar Church, which is one of the most important monumental works in Lake Van Basin provides important gains to the provincial, regional, domestic and universal cultural heritages after completion of its restoration, excavation and landscaping projects.

Today, after the restoration, almost 200 000 domestic and international guests visit Aghtamar Church each year because of its natural and architectural qualities. Aghtamar Church which is accepted among World Historical Heritage by UNESCO is restored and conserved by a team of 50 experts on the field following the principles and rules of Venice Charter.

KEYWORDS: Aghtamar Church, Land Use, Conservation, View Terrace

¹ Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, Tuşba/Van. sahozturk13@gmail.com

ÖZ:

Ülkemizin en doğusunda yer alan Van Gölü ve çevresi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin karasal ikliminin hüküm sürdüğü coğrafyada, daha ılıman bir iklim yapısına sahiptir. Çeşitli yapı bölümlerinden oluşan kilisenin ana binası, Vaspurakan Kralı I. Gagik tarafından 915-921 yılları arasında inşa edilmiştir. 1882 yılında itibaren kilisenin güneyine müstemilat bölümlerinden avlu, iki katlı öğrenci konaklama bölümleri, sarnıç, ruhban okulu ve servis bölümü inşa edilerek, kilisenin manastıra dönüşüm sağlamıştır.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde bölgede yaşanan olumsuz etkiler sonucunda, 1918'den sonra yılında adada yaşayan insanlar, adayı terk etmişler. Bu tarihten sonra 2005 yılına kullanılmayan manastır yapıları, doğanın olumsuz etkisi altında kalarak, güney müstemilat bölümlerini düz dam örtü sistemi tamamen, beden ve iç duvarlarının da büyük bir bölümü yıkılarak tahrip olmuştur. Akdamar Kilisesi, Kültür Bakanlığı ve Van Valiliği tarafından 2005-2009 yılları arasında onarım ve koruma çalışmaları kapsamında temizlik, bilimsel kazı, restorasyon, konservasyon, çevre düzenleme ve peyzaj proje uygulama çalışmaları yapılarak tamamlanmıştır.

Akdamar Adası'nın deniz ulaşımı, tarihi kilisesinin kuzey ve güney yaya ziyaretçi ilişkisini sağlamak, yapı bölümlerini gezmek ve rekreasyon alanlarını oluşturmak amacıyla, "Çevre Düzenleme Projesi", hazırlanarak uygulaması yapılmıştır. Akdamar Adası'nın genel coğrafik yapısı, doğal kaya üzerinde engebeli topoğrafik bir alandan oluşmaktadır. Çevre Düzenleme Projesi'nde yaya ulaşım, güney-kuzey bilet gişe ve turnikeleri, bekçi güvenlik odası, bay ve bayan wc'ler, kapalı oturma yerleri, kafeterya ve hediyelik eşya satış dükkanları yer almaktadır. Van Gölü Havzası'nın en önemli anıtsal eserlerinden biri olan Akdamar Kilisesi'nin onarım, kazı ve çevre düzenleme çalışmaları tamamlanarak il, bölge, ülke ve dünya kültürel mirasına önemli kazanımlar sağladığı bir gerçektir.

Akdamar Kilisesi, sahip olduğu mimari özellikleri ile restorasyon sonrası günümüzde yıllık yaklaşık 225 bin yerli ve yabancı turistin (*Van Müze Müdürü Erol Uslu'nun 2019 Kasım ayı verisi*) tarafından gezilmektedir. UNESCO tarafından dünya tarih mirası içinde kabul edilen Akdamar Kilisesi, restorasyon ve konservasyon alanında uzman 50 kişilik bir ekip tarafından, Venedik Tüzüğü'nün ilke ve prensiplerine bağlı kalarak yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Akdamar Kilisesi, Onarım, Ruhban Okulu, Çevre Düzenleme, Bilimsel Kazı.

GİRİŞ:

Ülkemizin en doğusunda, en büyük gölü olan Van Gölü içerisinde, Adır Adası'nda Lim Manastırı, Çarpanak Adası'nda Çarpanak Manastırı, Rab (*Kuzu*) Adası'nda Şapel ve Akdamar Adası'nda Akdamar Kilisesi yer almaktadır (Fotoğraf-1).

Fotoğraf 1. Akdamar Adası Kuzey Genel Görünüşü (Ş. Öztürk)

Van Gölü'nün denizden 1646 m. yükseklikte oluşu, Doğu Anadolu Bölgesi'nin karasal ikliminin hüküm sürdüğü coğrafyada, daha ılıman bir iklim yapısına sahiptir. İlman iklim yapısı, göl çevresindeki yerleşimlerde ve göl içerisindeki adaların yapısına zenginlik olarak da yansır (Fotoğraf-1-3). Van Gölü'ndeki en önemli adalardan bir olan Akdamar Adası'ndaki kilise ve müstemilatı dünya mimarlık ve sanat tarihi açısından önemi oldukça büyüktür (Uluçam, 2000: 90-104).

Van-Tatvan karayolunun 50. km. sinin, güney kıyısında bulunan iskelede tekneler ile yaklaşık 20 dakikalık deniz ulaşım ile kuzeyde dört kilometre açıklıktaki Akdamar Adası'na ulaşım sağlanır. Çeşitli yapı bölümlerinden oluşan kilisenin ana binası olan Kutsal Haç Kilisesi, Vaspurakan Kralı I. Gagik tarafından 915-921 yılları arasında inşa edilmiştir. Kilise dışındaki yapılar; sarnıç, ruhban okulu, Jamaton bölümü, çan kulesi, şapel, servis bölümü, hizmet odaları, teraslı bahçeler, mezarlık ve limandan oluşmaktadır (Paolo, 1988: 556), (Kökler, 2005: 362).

Fotoğraf 2,3. Akdamar Adası Kuzey Genel Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Mimari yapılar kral tarafından bizzat kendisi tasarlamış, uygulamayı ise keşiş mimar Manuel tarafından yapılmıştır. 1021 yılında Vaspurakan Krallığı ortadan kalkınca, 1113'de yapılar manastıra dönüştürülmüş, bu tarihten 1895 yılına kadar bölgedeki Ermeni Patrikliğinin merkezi haline gelmiştir (Bachman, 1913: 40-46). XIII. yüzyılın sonlarında Katholikos III. Stephanus kilisenin doğusundaki şapeli, 1296 yılında I. Zacharias güneybatısına bitişik şapeli yaptırmıştır 1763 yılında kilisenin batısına Jamatun 19. yüzyılın başlarında ise güney kapısı önüne giriş bölümü ile çan kulesi inşa edilmiştir (İbşiroğlu, 1997: 21-23). 1882 yılında itibaren kilisenin güneyine müstemilat bölümlerinden avlu, iki katlı öğrenci konaklama bölümleri, sarnıç, ruhban okulu ve servis bölümü inşa edilerek, kilisenin manastıra dönüşüm sağlamıştır (Fotoğraf-4-6), (Kevorkiam, ve Paboudjran, 2013: 511-515).

Fotoğraf 4. Akdamar Kilisesi Batı Genel Görünüşü (Anonim)

XVII. yüzyılın sonlarında Avrupa da başlayan ve emperyalist güçlerinde desteklediği milliyetçilik hareketleri, XIX. yüzyılın başlarında artmıştır. Milliyetçilik hareketleri batılı devletlerin desteği ile özellikle Osmanlı Devleti'nin doğu illerinde olumsuz etkisini göstermiştir. Osmanlı Devleti'nde teba-i sadıka olarak bilinen Ermeni halkı, milliyetçilik hareketleri olumsuz etkisi altında kalarak istenmeyen bazı olayların gelişmesi sebep oldu. Bu döneme kadar Müslüman ve Ermeni halklar arasındaki dostluk ve kardeşlik bağlarının zayıflayarak kopmasına neden olmuştur. Yaşanan olumsuz etkiler sonucunda, 1918 yılında bölgede yaşayan insanlar, adayı terk ederek, zorunlu göçe tabi olmuşlar (Güzelöğlü,1996: 53-72), (Hovannısiyan, 2016: 105-114).

Fotoğraf 5,6. Akdamar Kilisesi Avlu İç ve Kuzeybatı Genel Görünüşleri (Anonim)

Bu tarihten sonra 2005 yılına kullanılmayan manastır yapıları, doğanın olumsuz etkisi altında kalarak, güney müştemilat bölümlerini düz dam örtü sistemi tamamen, beden ve iç duvarlarının da büyük bir bölümü yıkılarak tahrip olmuştur. Akdamar Kilisesi onarım ve koruma çalışmaları, Kültür Bakanlığı ve Van Valiliği tarafından 2005-2009 yılları arasında temizlik, bilimsel kazı, restorasyon, konservasyon, çevre düzenleme ve peyzaj proje uygulama çalışmaları yapılarak tamamlanmıştır. Günümüzde dört mevsim yerli ve yabancı binlerce turiste hizmet eden yapı, ülke ve bölge kültür turizme büyük katkılar sağlamaktadır (Öztürk, Biber, Çavuşoğlu, Karaca, 2007: 60, 61).

PROJE ÇALIŞMALARI

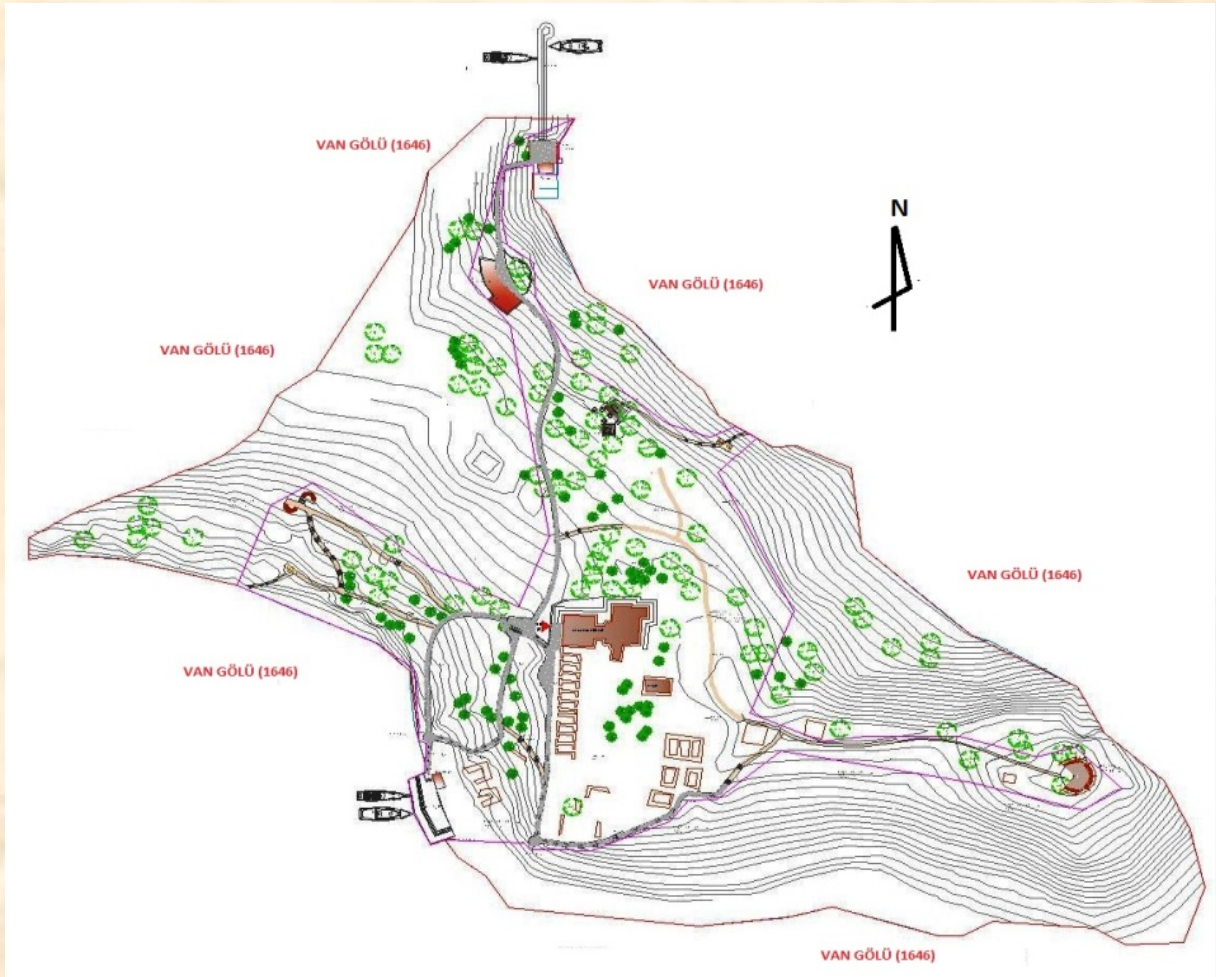
Akdamar Manastırı'nın Kutsal Haç Kilise bölümü rölöve, restitüsyon ve restorasyon proje hazırlama çalışmaları Kültür Bakanlığı, Döner Sermaye İşletmeleri Merkez Müdürlüğü tarafından 2003 yılında başlatılmıştır. Yakup Hazan Mimarlık Limited Şirketi tarafından kilisenin rölöve, restitüsyon ve restorasyon hazırlanarak, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından 2004 yılında onaylanmıştır.

Kilisenin güneyinde yer alan müştemilat bölümü tamamıyla yıkık ve toprak altında kaldığından, yapı mimari özellikleri hakkında bir bilgi mevcut değildi. Van Valiliği İl Müze Müdürlüğü başkanlığından 24.03.2006 ile 25.08.2006 tarihleri arasında kazı çalışmaları yapılmıştır. Yapılan kazı çalışmaları sonucu ortaya çıkan tüm mimari veriler, uzmanlar tarafından uygulama projesine aktarılmıştır.

Akdamar Adası'nın deniz ulaşımı, tarihi kilisesinin kuzey ve güney yaya ziyaretçi ilişkisini sağlamak, yapı bölümlerini gezmek ve rekreasyon alanlarının oluşturmak amacıyla, Çevre Düzenleme Projesi, bakanlık teknik elemanlarınca hazırlanmıştır. Hazırlanan projeler, Van Kültür Varlıklarının Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından 2007 yılında onaylanmıştır (Çizim-1).

Kilise bilim kurulu ve ilgili birimlerce alınan karar kapsamında kazı sonucu ortaya çıkan mimari duvarlar, kum torbaları ile desteklenerek koruma metodu tercih edilmiştir. Ancak, bir yıl sonra ortaya çıkan yapısal sorunlara kalıcı bir çözüm oluşturmak amacıyla, alanın yeniden rölöve restitüsyon ve restorasyon projelerin hazırlama ihtiyacı doğmuştur. Bu kapsamda Van Valiliği İl Özel İdare Sekreterliği tarafından Akdamar Kilisesi Müştemilat bölümü

rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Uygulama projeleri Işık Proje İnşaat Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi ve kazı bilimsel başkanı teknik danışmalığında hazırlanan projeler, Van Kùltür Varlıklarının Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından 2012 yılında onaylanmıştır.

Çizim 1. Akdamar Adası Vaziyet Planı (Kùlt ve Tur. Bak. Arşivi)

Hazırlanan müstemilat restorasyon projesinde, 1-Tamamlanma, 2-Kısmı Tamamlama ve 3-Mevcut Durumu Onararak Korumak üç alternatiflerden, bölge kurulu Mevcut Durumu Onararak Korumak Projesi'nin uygulamasına karar vermiştir.

3-KAZI ÇALIŞMALARI

Kùltür ve Turizm Bakanlığı, Van Valiliği İl Müze Müdürlüğü gözetiminde ve çeşitli meslek disiplinlerden oluşan on bir kişilik uzman ekip ile bilimsel kazı çalışmaları, 24.03.2006 ile 25.08.2006 tarihinde yapılarak tamamlandı.

Fotoğraf 7-9. Müştemilat Kazı Çalışmaları Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Kazı, Van Müze Müdürü Ahmet Mete Tozkoparan başkanlığı, Dr. Mimar Sanat Tarihçisi Şahabettin Öztürk'ün bilimsel sorumluluğunda dört uzman arkeolog, üç mimar, üç uzman sanat tarihçisi, bir uzman fotoğraf sanatçısı, beş kalifiye ve 15 işçiden oluşan ekip ile yapıldı.

Fotoğraf 10-12. Müştemilat Kazı Çalışmaları Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Kazı çalışmaları toplam 3.435 m²'lik bir alandan yapıldı. Yapılan kazı çalışmaları sonucunda; Kilise ana yapısının güneyinde, daha geç dönemlerde inşa edilmiş dikdörtgen planlı merkezi bir avlu etrafında sıralanmış mekânlar ortaya çıktı (Fotoğraf-7-12; Çizim-2). Kilisenin güneyindeki avlunun batı bölümünde kalan ve güney-kuzey istikametinde manastıra ait iki katlı 13 hücre odası, avlunun güneyindeki servis bölümüne ait 11 mekan, avlunun doğusunda bulunan sarnıç ve altı mekandan oluşan Ruhban Okulu'nun kazıları tamamlanarak temizlik ve düzenleme çalışmaları yapıldı (Öztürk, 2015: 160-170).

Çizim 2. Akdamar Kilisesi Kazı Sonrası Vaziyet Planı (Ş. Öztürk)

Kazı çalışmalarında Ruhban Okulu'nun batı giriş kapısı önünde, üç parça halinde kalker taş üzerine Eylül 1884 tarihli Ermenice yazılmış bir kitabe ile Urartu dönemine ait farklı ebat ve özelliklere sahip üç adet çivi yazlı taş bulundu (Fotoğraf-9-14; Çizim-2).

Kazı çalışmalarında sonucundan beş adet envanterlik eser, 20 adet etütlük eser ve yivli, sırlı, kazıma bezemeli düz v.b. seramik parçaları, metal parçalar, ahşap parçalar gibi malzemelerden oluşan amorf eserler bulundu. Kazılarda ortaya çıkan hafriyat manastırın güney ve batısındaki uygun alanlara taşınmıştır (Öztürk ve diğerleri 2007: 62-65).

Fotoğraf 13,14. Müştemilat Kazı Çalışmaları Görünüşleri (Ş. Öztürk)

RESTORASYON ÇALIŞMALARI

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın tarafından 2005 yılında ihalesi yapılan Akdamar Kilisesi Restorasyon İşi, Kartalkaya Proje İnşaat Ticaret Limited Şirketi ile Er-Bu İnşaat Kolektif Şirket ortaklığı tarafından alınarak, uygulama çalışmaları 25 Mayıs 2005 tarihinde başlatılmıştır.

Fotoğraf 15,16. Akdamar Kilisesi Onarım Çalışmaları Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Restorasyon çalışmalarına başlamadan önce can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla, Akdamar Kilisesi ve çevre diğer yapıların mevcut yapısal durumları incelenerek, gerekli tüm önlemler alındı. Onarımlarda kullanılacak yeni taşlar özgün taşlar ile uyumları dikkate alınarak, Van, Tatvan ve Ahlat'taki taş ocaklarının yer tespiti yapıldı. Özgün harç ve sıva numuneleri uygun kimya laboratuvarlarında hazırlanan harç birimlerine bağlı kalarak, Fransa'dan ithal edilen "hidrolik kireç" ile birlikte onarımlarda kullanıldı.

Akdamar Kilisesi, Müstemilat Bölümü ve Çevre Düzenleme Proje restorasyon ve uygulama amaçlı çalışmalarında, yaklaşık 85 ton kaya, 1250 ton kum, 2000 ton su, 75 ton hidrolik kireç ve yedi ton taş tozu kullanıldı. Malzemenin kara ile ada arasındaki deniz ulaşımı dört adet tekneler ile sağlandı. Adaya ulaştırılan malzeme 100 m. uzunluğundaki raylı yük vagonlar ile restorasyon alanına taşınması yapıldı (Fotoğraf-14-18).

Kilisenin en üst çatı ve dış cephesine rahat ulaşım sağlamak amacıyla, yaklaşık 30 m. yüksekliğinde ahşap iskeleler, beden duvarlarına temas ettirilmeden inşa edildi. Ana yapının çatısında yapılacak uygulamalar için paraşüt iplerinden oluşan özel bir kafes sistemi ile taşların stabilite dayanım testleri uygulandı. Kilise dış cephe ve çatılarındaki bitkiler fiziksel ve daha sonraları yapıya zarar vermeyecek kimyasal yöntemler tatbik edilerek, temizlik ve köklerini kurutma çalışmaları yapıldı. Kilisenin diğer yapıların örtü sisteminin mevsimsel olarak oluşacak kar ve yağmur sularının olumsuz bir şekilde etkilenmemesi için, drenaj ve izolasyonu çalışmaları yapıldı. Kilisenin kubbe örtüsünün merkezine 450 kg. ağırlığında haç kaidesi ve iki metre yüksekliğinde 110 kg. ağırlığındaki metal haç yerleştirildi. Kilise yapısının güneydoğusundaki Stephanos Şapeli'nin XIX. yüzyılı başlarında oluşan deprem sonucu yıkılan tonoz ve diğer yapı bölümlerinde kısmi tamamlama ve konservasyon çalışmaları yapıldı (Belli ve Başpaydar Belli, 2017: 491-505).

Akdamar Kilisesi'nin dış beden duvarlarındaki süsleyen rölyefler, yapıyı çepeçevre dolaşan dört rölyef kuşağının taş üzerine büyük bir ustalıkla işlenmiş, çeşitli konular yer almaktadır.

Fotoğraf 17. Akdamar Kilisesi Onarım Çalışmaları Genel Görünüşü (Ş. Öztürk)

Bu konulardan bazıları; Yunus Peygamberin denize atılması, Hz. Adem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları, Hz. Davut ve Goliat'ın mücadelesi, Hz. Meryem ve kucağında Hz. İsa, Aslan ininde Daniel figürleri, ateşte üç İbrani genci v.b. dini içerikli temalı süslemeler mevcuttur.

Süslemelerde IX. ve X. yüzyıl Orta Asya Türk sanatının Abbasi sanatının etkisi de yer yer işlenmiştir. Cephe taş kabartma süslemelerinde 13 memeli hayvan, 12 kuş kullanılmıştır. Bunlar; Aslan, Kaplan, Panter, Sığır, Kızıl Geyik, Ceylan, Yaban Koyunu, Vaşak, Domuz, Bozayı, Tilki, Tavşan ve Yaban Keçisi, Toy Kuşu, Ötücü Kuğu, Suna, Kınalı Kekliğe, Bildircin, Kaya Kartalı, Şahin, Atmaca, Küçük Kerkeneze, Kızılgagalı Dağ Kargası, Tavus Kuşu ve Beç Tavuğu figürleri cephelerin değişik yerlerde mevcuttur.

Akdamar Kilisesi'nin dış cephesindeki bu süslemeler özellikle günün farklı zaman dilimlerinde farklı renkler almaktadır. Cephe temizlik ve onarımında hem yeni taşların kullanılmasında hem de yüzey çatlaklar ve kırıkların tamamlanmasında, renk farklılıkları dikkate alınarak ayrı ayrı harçlar hazırlanarak uygulaması yapıldı (Adızel, Kızıroğlu, Belli ve Belli, 2015: 169-177).

Fotoğraf 18. Akdamar Kilisesi Onarım Çalışmaları Genel Görünüşü (Ş. Öztürk)

Kilise ve Çan Kulesi yer kaplaması dışındaki tüm bölümlerde özgün döşeme ile Van'a özgün bazalt taş arasında beş santim derz boşluğu bırakılarak yeni taşlar yerleştirildi. Kilisenin iç mekânındaki uygulamaları yapılabilmesi amacıyla kurulan ahşap iskelenin duvar yüzeyindeki renkli fresklere ve yer döşemesindeki özgün bazalt kaplamalara zarar vermemek amacıyla tampon alanları oluşturuldu ve ahşap dikmeler altlık olmak amacıyla kum torbaları yerleştirildi.

Fotoğraf 19-21. Akdamar Kilisesi İç Mekân Süsleme Onarım Görünüşleri (Ş. Öztürk)

İç duvar yüzeyindeki renkli freskler adadaki nem oluşumu ve yarasaların olumsuz etkisi ile zarar görmüştür. Fresklerin onarımı fiziksel ve kimyasal olarak onarım ve koruma müdahaleleri yapıldı. Kilisenin doğu duvarında apsis bölümünde zamanla üzeri bilinçli olarak mavi boya ile kapatılan altı aziz figürü, yeniden ortaya çıkartıldı. Fresklerin orijinal dokusu içinde dökülen kısımlara onarımında İtalya'dan getirtilen özel boyalar ile rötuş yapıldı.

Fotoğraf 22. Akdamar Kilisesi İç Mekân Süsleme Onarım Görünüşü (Ş. Öztürk)

Onarım aşamalarında yapının nemden oluşabilecek olumsuz etkisinden korumak amacıyla İngiltere'den getirilen özel bir kimyasal madde ile özellikle duvarların zemine yakın olan bölgelerinde tatbik edilerek, yapının nem ve rutubet korunması sağlandı. İç mekân güney duvarındaki Kral Locası ile jamaton içerisindeki kuyunun çevresi paslanmaz çelik ve cam lamine malzemeden oluşan korkuluk imalat yapıldı (Fotoğraf-19-24).

Fotoğraf 23,24. Akdamar Kilisesi İç ve Dış Onarım Çalışmaları Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Kilise ve batı jamaton bölümlerinin kapı ve pencere doğrama kayıt ve kanatlarında ceviz ağacı kullanıldı. Kilisenin üst kotundaki ve kubbe kasnağındaki dikdörtgen formlu pencere camlarına iki santim çapında delikler açılarak, iç ve dış hava sirkülasyonu oluşması, kuşların iç mekâna girişi ve zararlı etkileri engellendi. Akdamar Kilisesi, çevresinde kar ve yağmur sularının yapıya zarar vermemesi amacıyla kapalı drenaj çalışması yapılarak, suları yapıdan uzaklaştırılması yapıldı.

Kilisenin güneyinde yer alan müstemilat bölümü içerisinde yer alan avlu, hücre odaları, servis bölümü, sarnıç ve ruhban okulu koruma ve onarımı genel prensip olarak, olduğu gibi koruma uygulama yapılmıştır. Bu kapsamda daha önce kum torbaları ile beden duvarlarının desteklenerek koruma ile yapılan uygulamalardan alan temizlenmiştir (Fotoğraf-25,26).

Fotoğraf 25,26. Akdamar Kilisesi Müstemilat Bölümü Onarım Görünüşleri (Ş. Öztürk)

2012 yılında ilgili kurul tarafından onaylanan projeye bağlı kalarak tüm müştemilat yapılarının iç ve dış beden duvarları sağlamlaştırması, derz onarımı ve duvar üst kısımlarının hidrolik harç ile koruma altına alınması yapılarak tamamlanmıştır

ÇEVRE DÜZENLEME ÇALIŞMALARI

Akdamar Adası'nın genel coğrafik yapısı, doğal kaya üzerinde engebeli topoğrafik bir alandan oluşmaktadır. Adaya ulaşım deniz yolu ile güney ve kuzeydeki iki liman ile sağlanır. Bakanlık teknik elemanlar tarafından hazırlanan Çevre Düzenleme Projesi'ne mevcut limanların onarımı ve yenilenmesi yapılmıştır. Çevre Düzenleme Projesi'nde yaya ulaşım, güney-kuzey bilet gişe ve turnikeleri, bekçi güvenlik odası, bay ve bayan wc'ler, kapalı oturma yerleri, kafeterya ve hediyelik eşya satış dükkânları yer almaktadır. Ayrıca, ada da Van Gölü'nde yüzmek amacıyla soyunma-giyinme kabinleri, travers ahşap oturma alanları, çöp kovaları, doğu seyir terası ve bayrak direği ile engelli asansör çevre projesi kapsamında yer almaktadır.

Çizim 3. Akdamar Kilisesi Vaziyet Planı (Kült ve Tur. Bak. Arşivi)

Tarihi kilise ve çevresindeki yapılar ve çevre ulaşım ilişki sağlayan yolların bir bölümü basamaklı merdiven şeklinde düzenlenmiş, özgün moloz taş kaplamalı yolun bakım ve onarımı yapılmıştır. Yeni yapılan yaya ulaşım yolu ise taş kaplamalı, yer yer travers ahşap ve urgan korkuluk olarak düzenlenmiştir (Çizim-3; Fotoğraf-27,28).

Çevre Düzenleme Projesi'nin uygulaması, kilise müştemilatının mevcut hali ile korunmasına yönelik proje ile birlikte 2009-2011 yılları arasında yapılmıştır. Akdamar Kilisesi'nin elektrik enerjisi ihtiyacının karşılamak amacıyla 2010 yılında Kalkınma Bakanlığı, Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı'nın maddi katkıları güneş panelleri adanın güneybatı bölümüne yerleştirilerek, elektrik ihtiyacı sağlanmıştır.

Fotoğraf 27,28. Akdamar Kilisesi Güneş Enerjisi ve Çevre Onarım Görünüşü (Ş. Öztürk)

Adanın muhtelif bölgelerinde yapılan sondaj çalışmalarında bulunan yeraltı suyunun acı ve kullanılacak nitelikte olmadığı ortaya çıktı. 2018 yılında Van Büyükşehir Belediyesi VASKİ tarafından kara ile ada arasındaki 4.100 m. uzunluğunda göl içerisine su borusu döşenerek, adadaki tatlı su ihtiyacı sağlanmıştır.

SONUÇ

Van Gölü Havzası'nın en önemli anıtsal eserlerinden biri olan Akdamar Kilisesi'nin onarım, kazı ve çevre düzenleme çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tamamlanarak il, bölge, ülke ve dünya kültürel mirasına önemli kazanımlar sağladığı bir gerçektir.

Fotoğraf 29,30. Akdamar Kilisesi Açılış Töreni İç ve Dış Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Akdamar Kilisesi 31 Temmuz 2006 tarihinde açılış töreni yapılmıştır. Törene dönemin Kültür ve Turizm Bakanı, Sayın Atilla Koç başta olmak üzere, Türkiye Ermeni Patriği merhum Sayın Mesrob Mutafyan, Ermenistan Kültür Bakanı yardımcısı Sayın Gagik Gurciyan, yaklaşık 30 ülkenin Büyükelçileri, Ermeni cemaatinin temsilcileri ve özel davet ile birçok yerli ve yabancı turist katılmıştır (Fotoğraf-29-32).

Tören birlik ve beraberlik, hoşgörü mesajları verilerek tamamlanmış, yapının müze olarak kullanılmasına, yılda bir gün ibadete açılarak ayin yapılmasına olanak verecek şekilde düzenlenmesine karar verilmiştir. Atılan bu adım, yüzyıllarca aynı coğrafyayı paylaşmış, ortak evrensel değerlere sahip iki eski kültürün, kültürel bir miras sayesinde ilişkilerinin iyileşmesine vesile olması açısından son derece büyük bir önem taşımaktadır.

Kiliseyi yılın farklı zamanlarında ziyaret etmek isteyen yerli ve yabancı ziyaretçiler bölgenin kültür turizminin gelişimine katkı sağlarken, ayin için kente önceden gelen ve oradaki turistik işletmeleri kullanarak turizmi hareketlendiren ziyaretçiler ise din turizminin canlanmasını sağlar. Koruma ve onarma işlemleri sadece belli yapılar üzerinde değil, farklı uygarlıklar, dönemler, inanışlara ait maddi ve manevi kültürel miraslarla yapıldığında asıl amacına ulaşabilir.

Fotoğraf 31,32. Akdamar Adası Genel Görünüşü (Ş. Öztürk)

Akdamar Kilisesi, sahip olduğu mimari özellikleri ile restorasyon sonrası günümüzde yıllık yaklaşık 225 bin yerli ve yabancı (Van Müze Müdürü Erol Uslu'nun 2019 Kasım ayı verisi) turistin ziyaret edilmektedir. Sonuç olarak, yapılan iyi niyetli ve başarılı onarım ve koruma çalışmalar ile Akdamar Kilisesi'nin durumu ve bölge üzerindeki olumlu etkisi ile kilisenin bugünü dünden, geleceği bugünden daha iyi olacaktır.

KAYNAKÇA

Adızel, Ö., Kızıroğlu, İ., Belli, O., Belli, V.E., (2015), Tarihi Akdamar Kilisesi Dış Kabartmalarında Nesli Tükenme Tehlikesi Altında Olan Hayvanların Resimleri. III. Uluslararası Ahlat-Avrasya Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu 22-24 Eylül 2014, Ahlat-Bitlis, (169-177). Ankara.

Bachman, W. (1913). *Kirchen und Moscheen in Armenien und Kurdistan*. Leipzig: J. C. Hinrichsche Buchhandlung.

Belli, V. E. ve Başpaydar Belli, F. (2017), Türk Ermeni İlişkilerinin Gelişmesinde Temsili Bir Örnek: Akdamar Kilisesi Restorasyonu. *Türk-Ermeni İlişkilerinin Bölgesel Politikalara Etkisi (19. Yüzyıldan Günümüze) Uluslararası Sempozyumu*, (491-504). Ankara.

Cuneo, P. (1988). *Architettura Armena*, Roma: Printed in Italy.

Güzeloğlu, S. (1996). *Van ve Çevresine Tarihi ve Arkeolojik Bir Bakış*, İstanbul: Kent Matbaası.

Hovannıyan, G. R. (2016). *Tarihi Kentler ve Ermeniler VAN*, İstanbul: Aras Yayıncılık.

İbşiroğlu, M. Ş. (1997). *Akdamar Kilisesi Işıkla Canlanan Duvarlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kevorkiam, R. H. ve Paboudjran, P. B. (2013). *1915 Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda ERMENİLER*, İstanbul: Aras Yayıncılık.

Kökler, O. (2005). *100 Yıl Önce Türkiye'de Ermeniler*, İstanbul: Bir Zamanlar Yayıncılık.

Öztürk, Ş., (2015), 2006 Yılı Akdamar Kilisesi Kazı Çalışmaları. II. Van Gölü Havzası Sempozyumu 04-07 Eylül 2006-Bitlis, (160-170). Ankara.

Öztürk, Ş., Biber, H., Çavuşoğlu, R., Karaca, Y., (2007); Akdamar Kilisesi Restorasyon ve Kazı Çalışmaları. *Mimarlık*, 336, 60-65.

Uluçam, A. (2000). *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarisi I VAN*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

